

Posudek bakalářské práce Šárky Kadavé *Metafory socialismu v kanonizované próze 50. let 20. století*

Šárka Kadavá se ve své bakalářské práci rozhodla „na základě Lakoffovy teorie pojmových metafor analyzovat, jakým způsobem byla performativně využívána literatura, aby nabídla zdroje ilustrující cílovou doménu, tedy koncept socialismu/komunismu a způsob jeho budování“. Tuto větu z abstraktu práce cituji ze dvou důvodů: pregnantně vyjadřuje její téma a současně synekdochicky zastupuje kvality celého textu – promyšlenou a důsledně vedenou argumentaci a dobrou úroveň teoretické reflexe. Jako materiál si autorka zvolila soubor literárních děl, jejichž přečtení bylo podmínkou získání Fučíkova odznaku (tuto aktivitu české mládeže vyhlásil ÚV ČSM již v říjnu 1949, viz s. 8). Šárka Kadavá tedy analyzuje dobovým politickým diskursem vyčleněný malý korpus literárních textů, v němž hledá konceptuální/kořenové metafory spjaté se socialismem a komunismem. Ve shrnující části pak na základě těchto konkrétních rozborů souhrnně popisuje kontury politické imaginace, které studované prozaické texty vyjadřují a zároveň formují. Podstatný je pro ni přitom performativní rozměr metafor: adepti Fučíkova odznaku jimi měli skutečně „žít“, tj. s pomocí jejich mřížky chápat a vytvářet svět.

Jak jsem už vyzdvihl, pozitivem práce je její zřetelná struktura a přesvědčivá argumentace. Autorka nejprve stručně nastiňuje obecný rámec a otázky, na které chce odpovídat (Úvod, s. 6). Následně (Výchovná funkce literatury, s. 7–12) pojednává o historickém kontextu vzniku Fučíkova odznaku a představuje své pojetí vztahu politiky, společnosti a literatury v daném období (především sklonek 40. a první polovina 50. let), s využitím jak dobových příruček a dalších textů, tak nepříliš početné, ale dobře zvolené sekundární literatury (Bauer, Schmarc). V dalším kroku (Moc jazyka, s. 13–17) do své argumentace začleňuje teorie jazykového obrazu světa, resp. mocenského a performativního aspektu jazyka a jeho vlivu na chápání světa i na samotnou praxi. Nejobecnější rámec zde představuje kognitivisticky založená teorie narativního rozumění Marka Turnera, a především příbuzná teorie metafor Lakoffa a Johnsona (Šárka Kadavá pracuje i s několika dalšími relevantními tituly pojednávajícími o jazyce, metafoře a ideologii). Klíčové je pro ni propojení jazyka a percepce světa, jakož i jednání. Následně autorka přechází k charakterizaci literárních textů, jejichž znalost byla pro získání Fučíkova odznaku požadována (Fučík, Majerová, Olbracht, Jilemnický, Fadějev, A. N. Ostrovskij, Polevoj) (s. 18–21). Nejrozsáhlejší část – prakticky polovina práce – je pak věnována konkrétním analýzám tohoto korpusu z hlediska konceptuálních/kořenových metafor určitým způsobem spojených s dobovým socialismem a komunismem (s. 22–39). Bakalářskou práci uzavírají dva krátké shrnující oddíly (s. 40–42).

Bakalářská práce je z konceptuálního hlediska dobře promyšlená, aniž byl byla teorií přetížena: literárněhistorická, literárněteoretická a interpretační složka jsou vhodně koordinovány, navzájem se

podporují a vedou k přesvědčivým výsledkům. Nejde v prvním plánu o tradiční literárněhistorický výzkum, přestože prvky literární historie využívá: pohybujeme se spíše na rovině společensko-politického diskurzu jako takového, v doméně kulturně významných emblémů a na průsečíku více oblastí kulturní praxe. To vysvítá už z charakteru zvoleného korpusu textů, které nepocházejí z jedné časové vrstvy ani z jedné národní literatury, ale celek z nich vznikl právě aktem jejich výběru pro daný účel (příčemž tento výběr pochopitelně není nikterak náhodný). Literární texty zde mají sloužit propagandistickým účelům, a to na základě poměrně sofistikovaného mechanismu: obsahují samozřejmě příslušná metaforická topoi, které Šárka Kadavá analyzuje, ta jsou však zapojena do širšího narativu, na němž čtenář může – a má – sám participovat a identifikovat se s jím předkládaným viděním světa a hodnotami (na rozdíl např. od textu vyložené agitační povahy, který tento typ identifikace patrně takovou měrou podnitit nedokáže). Metafory, které autorka v textech nalézá (KNIHA JE PROSTŘEDEK K VÝCHOVĚ, CESTA K SOCIALISMU JE BUDOVÁNÍ, REVOLUCE JE ŽIVEL, PRÁCE JE ZÁVOD, ale také PĚTILETKA/PLÁN JE NÁDOBA, MYŠLENKY JSOU TEKUTINA), nejsou vzhledem k dnešnímu obecnému povědomí o topice socialistické diktatury většinou překvapivé, důležité však je, že jsou lokalizovány a následně odhalovány v konkrétním, akcí Fučíkova odznaku recepčně předpřipraveném literárním textu. Je tedy třeba přihlídnout ještě k jedné složce dané diskurzivní konstelace, a sice k metodickým brožurám k Fučíkovu odznaku, publicistickým textům, které se k němu vážou, a k samotnému procesu debat a přezkušování z přečtených titulů. Ty nastavují parametry, v nichž mají být požadované tedy recipovány, a Šárku Kadavou navádějí při hledání metafor ve zvoleném korpusu textů.

Připojím nyní několik poznámek, které nemají za cíl zpochybnit základní směřování a metodologii práce, ale upozornit na některá témata či otázky.

1. Šárka Kadavá se zabývá především metaforami, které nemusí být nutně vyjádřeny jednou lexikální jednotkou nebo spojením, mohou mít větší textový rozsah; stávají se nicméně součástí narativů, jak o nich píše Mark Turner, díky nimž získávají značnou část své působnosti na čtenáře. Analýza by se tedy patrně mohla rozšířit na narativní segmenty, které v nastoleném interpretačním rámci vyjadřují obdobná ideologémata.

2. Předmětem analýzy je v zásadě úhel pohledu modelového čtenáře, spoluutvářený i dalšími paratexty vázanými na Fučíkův odznak. Otázkou pak samozřejmě zůstává reálná recepce textů: nakolik odpovídala „předepsaným“ významům (ať už de facto nebo svou ideální intencí), a nakolik se od nich případně lišila? (Srov. např. kritické komentáře Miroslava Ivanova – s. 10 a 11 – k „povrchnosti uchazečských vědomostí“.) Reálnou recepci je pochopitelně z různých důvodů obtížné postihnout a studovat recepci modelovou či intendovanou je neobyčejně přínosné; můžeme však vyslovit hypotézu, že každá situace řízené recepce produkuje takřka nevyhnutelně i protipohyb,

množení významů, které za žádoucí považovány nebyly, a které přitom ze strany konkrétních čtenářů nemusí být ani vnímány jako záměrně „heterodoxní“...

3. Formulování jednotlivých konceptuálních metafor, které se ve studovaném korpusu textů vyskytují, není proces jakési jednoznačné „extrakce“, ale interpretace. To je ovšem nevyhnutelné a je na čtenářích autorčina textu, aby posoudili míru korespondence jednotlivých metafor s celkem analyzovaných textů, resp. s uváděnými příklady.

Jak vyplývá z výše uvedeného, autorka s přehledem prokazuje, že dokáže napsat rozsáhlejší odborný text. Většina práce je formulována výstižně a kultivovaně; přesto narážíme na výrazy a spojení, které by vyžadovaly úpravu a projasnění po stránce konceptuální a/nebo formulační, resp. stylistické.

Uvedu namátkou několik příkladů: „interpretace ... podléhala dobové poplatnosti“ (s. 7), „ve světle hlavního reflektoru“ (s. 7), „vybudovat u nich lásku ke čtení“ (s. 8), „jak z hlediska důležitosti pro dobovou situaci, tak samotné charakteristiky a náležitosti“ (s. 8), „Nyní se pojďme zaměřit ... na jazyk a jím manifestovanou literaturu, a to z hlediska jejich postavení v lidské mysli“ (s. 13), „můžeme usuzovat souhlasný postoj“ (s. 17), „O této distribuci porovnáme také v závěrečném shrnutí“ (s. 22), nevhodné opakované užití označení „naše literatura“ pro korpus analyzovaných děl (kap. 5; př.: „a naše literatura toho není výjimkou“, s. 29), „ačkoliv z toho nemůžeme usuzovat vědomou intenci“ (42), relativně časté opakování slov. Rovněž po pravopisné stránce text místy vykazuje určité kolísání. Uvedených nedostatků není extrémně velké množství, ale v jinak promyšleném a přesvědčivém textu působí o to výrazněji. Zvážit by se dále mohla adekvátnost názvů některých kapitol, které jsou vzhledem k jejich dosti konkrétnímu obsahu poněkud vágní (týká se to kapitol 2. Výchovná funkce literatury a zejména 3. Moc jazyka).

Formální úprava textu včetně bibliografických odkazů a seznamu literatury má přiměřenou úroveň. Text neobsahuje takřka žádné poznámky pod čarou, což lze chápat jako autorskou volbu. V podstatě ojedinělým formálním lapsem zůstává zmínka o bakalářské práci Světlany Ondrouškové bez upřesňujícího bibliografického údaje (s. 12).

Závěrem chci ještě jednou zdůraznit, že argumentační struktura bakalářské práce je takřka vzorová: přiblížení historického materiálu a kontextu, teoretická a metodologická východiska a nástroje, analýza textů, závěry. Nechybí přitom prostor pro interpretaci a hypotézy, zejména při vyčleňování, charakterizaci a propojování jednotlivých metafor. Jisté rezervy má text naopak po stránce formulační a stylistické, resp. i pravopisné.

Diplomovou práci Šárky Kadavé každopádně doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení **výborně**.